

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Ребенок Наталії Олександрівни «Функціонально-правові та психологічні засади індивідуально-превентивної діяльності дільничного офіцера поліції», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – Юридична психологія

Як зазначається в Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року, «повноцінний розвиток Української держави неможливий без створення єдиної стійкої і функціональної системи внутрішніх справ як частини сектору національної безпеки». Місце превентивної діяльності в цій системі неможливо переоцінити – вона покликана забезпечувати охорону прав людини і її основних свобод, інтересів суспільства і держави; протидію злочинності; підтримання публічної безпеки і порядку; надання поліцейських і адміністративних послуг та ін.

Реформування МВС в Україні потребує першочергового вирішення низки завдань, зокрема, стосовно гуманізації індивідуально-превентивної діяльності, що здійснюється дільничними офіцерами поліції. Це зумовлює необхідність залучення психологічних знань до процесу їх професійної підготовки, в тому числі – й для формування вмінь та навичок виваженої, адекватної та коректної поведінки в ситуаціях, пов'язаних із взаємодією та спілкуванням із громадянами. Як слушно зазначає здобувач, складна система суб'єктно-об'єктних відносин при здійсненні заходів індивідуально-превентивного впливу визначається низкою професійних компетенцій дільничного офіцера поліції (далі – ДОП), які повинні ґрунтуватися на відповідних професійно значущих якостях, що охоплюють всі компоненти особистості. Тому й психологічна підготовка таких працівників повинна здійснюватися з урахуванням як об'єктивно складних умов професійної діяльності, так і її емоційної напруженості, орієнтованості на ймовірний несприятливий перебіг подій, на необхідність втручання в ситуації

Вх. №		579	
15	02	20	19 р.
кількість аркушів:			
осн. док.	4	додаток	-

конфліктної взаємодії громадян, тощо. Безсумнівно, що особу як суб'єкта превентивної діяльності не можна формувати та прогнозувати її поведінку без застосування психологічних знань.

Ця теза ніколи не викликала заперечень у фахівців-юристів та керівництва Національної поліції України, але дотепер вона не розроблялася на рівні самостійної науково-практичної проблеми. В правових науках вона представлена роботами О. М. Джузи, Є. В. Додіна, Ю. Л. Заросинського, О. А. Козловської, В. І. Олефіра, В. М. Прокопенка та ін.; в психологічних – В. Г. Андросюка, С. М. Бойка, В. М. Зінича, М. І. Дмитренка, Н. Б. Полухіної, В. П. Темченка, Г. О. Юхновця та ін. Низка робіт українських та російських науковців присвячена проблемі психологічного опосередкування превентивної діяльності. Але індивідуально-превентивна діяльність дільничного офіцера поліції як психолого-правовий феномен до цього часу ніким із науковців предметно не аналізувався. Зазначене свідчить про суттєвий внесок Н. О. Ребенок у вітчизняну юридичну й психологічну науки і визначає **актуальність** її дисертаційної роботи.

Автором коректно сформульовані **завдання** дослідження, а саме: розкрити сутність і значення інституту ДОП із позицій сучасних вимог стосовно індивідуальної превенції правопорушень; розглянути психологічний зміст правового регулювання індивідуально-превентивної діяльності працівників; визначити організаційно-функціональні та юридико-психологічні засади забезпечення індивідуально-превентивної діяльності ДОП; надати психологічну характеристику основних форм і методів індивідуально-превентивної діяльності ДОП; підготувати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення організаційно-функціонального та психологічного забезпечення індивідуально-превентивної діяльності ДОП.

Ці завдання дисертаційної роботи витікають із її **об'єкта** і **предмета** і підпорядковані визначеній **меті**.

Керуючись усталеною логікою наукового дослідження, автор розпочинає дисертаційну роботу аналізом наукових першоджерел, що

дозволяє здійснити історичний екскурс стосовно історії та сучасного стану профілактики правопорушень; висвітлити функціонально-нормативні чинники індивідуально-превентивної діяльності. Цій меті підпорядкований здійснений автором узагальнення щодо юридико-психологічних компонентів індивідуально-превентивної діяльності дільничного офіцера поліції (розділ 1). Глибокий і коректний розгляд значного масиву робіт із адміністративного права, кримінології і юридичної психології дозволив Н. О. Ребенок обґрунтовано сформулювати ряд констатуючих та проблемних положень, які мають самостійне науково-практичне значення.

Зокрема, хотілося б наголосити на авторському баченні співвідношенні функціональних обов'язків ДОП. Зокрема, в значній частині територіальних органів поліції, розташованих в сільській місцевості, селищах міського типу і невеликих містах, відділення, що спеціалізуються на виконанні тієї або іншої функції, нечисленні, тому виконання таких функцій цілком покладається на дільничних офіцерів. Між тим, сутність та соціальне призначення роботи ДОП і, відповідно, загальна її орієнтованість повинна полягати в створенні й підтриманні безпечних умов життєдіяльності громадян. У змісті їх діяльності є функції, властиві тільки дільничним офіцерам. Це, зокрема, вивчення населення і оперативної обстановки на дільниці, профілактична робота з особами, що перебувають на обліку. Основне навантаження по контролю за особами, звільненими з місць позбавлення свободи; яким призначені види покарання, не пов'язані з позбавленням волі або умовно; такими, що вчинюють адміністративні правопорушення; зловживають алкоголем в побуті, знову ж таки лягає на ДОП. Саме реалізація цих функцій повинна враховуватися як пріоритетна при оцінюванні їх діяльності (с. 24-25 дисертації).

Заслуговує на увагу та є цілком логічним у контексті дослідження визначення індивідуально-превентивної роботи дільничного офіцера поліції як організаційно-пізнавальної, тобто як процесу постановки та вирішення пізнавальних задач, що представлений чотирма основними етапами:

визначення вихідних умов та формулювання основного запитання; аналіз вихідних умов та формулювання гіпотези; практична реалізація способів і прийомів вирішення задачі за певним алгоритмом; співвіднесення отриманого результату зі сформульованою на першому етапі метою (с. 62-63 дисертації).

Дисертантом надана психолого-правова характеристика сучасного стану індивідуально-превентивної роботи дільничного офіцера поліції та визначені психологічні особливості здійснення індивідуально-превентивних заходів (розділ 2). Ми підтримуємо точку зору автора, що правильне визначення об'єктів превентивного впливу створює умови для дотримання законності, тобто для виключення випадків необґрунтованого втручання в сферу приватного життя того або іншого громадянина, неправомірних утисків, а для деяких осіб – обмеження їх прав і свобод. Неправильне визначення об'єкта превентивної дії призводить до розосередження сил дільничних офіцерів, не дозволяє їм сконцентруватися на громадянах, найбільш небезпечних у кримінальному сенсі (с. 75).

Залучення психологічних знань дозволило також переконливо аргументувати, що нормалізація сімейно-родинних стосунків підоблікових осіб, які фактично припинені або набули критичної межі гостроконфліктного співіснування, ставить перед ДОП найскладніші завдання. Водночас, низка відповідних превентивних заходів спроможна радикально змінити стан справ і забезпечити ефект перевиховання. В цій площині дільничному офіцеру необхідно, з одного боку, достатньо жорстко вимагати від профілактованого суттєвої корекції поглядів, очікувань, ставлення і поведінки, формувати у нього усвідомлення необхідності заслужити повагу і готовність співіснувати, поділити його проблеми, радощі і неприємності. З іншого боку, ДОП повинен переконати оточуючих у важливості їх ролі у перевихованні близької людини, готовності у чомусь зробити поступки. При цьому дільничний змушений виступати своєрідним гарантом безпечного і нормального співіснування і співжиття з підобліковою особою (с. 87).

Узагальнення результатів проведеного емпіричного дослідження (Додатки А. Б) дозволило авторів запропонувати та апробувати модифіковані «Карти обліку інформації», що складається з п'яти розділів, в яких послідовно відображено установчі дані на профілактовану особу, доступний методичний інструментарій визначення ступеня криміногенності (суспільної небезпечності) особи як основи планування заходів індивідуально-превентивного впливу, поточного аналізу поведінки під час перебування на превентивному обліку та результативність здійснення превентивної роботи.

На нашу думку, такий персоніфікований документ має суттєве науково-практичне значення. Окрім того, практичну корисність «Карт» як робочого інструменту індивідуально-превентивної роботи відзначили 68,8% опитаних автором дільничних офіцерів; близько 70,0% – визнали достатньо достовірною методику оцінки суспільної небезпечності профілактованих осіб. Лише 12,2% опитаних працівників виявили вкрай критичне ставлення до зазначених носіїв інформації, оцінюючи їх непотрібними і зайвими в поточній превентивній роботі. Вони вважають, що впровадження «Карт» призведе до суттєвого підвищення функціонального навантаження і посилення критичного оцінювання їх роботи загалом (розділ 3 дисертації).

Ознайомлення з методичним оснащенням, процедурами та основними результатами дослідження, представленими в другому та третьому розділах дисертації, а також у Додатках, засвідчує, що її висновки та пропозиції є достовірними та аргументованими. В цілому слід відзначити ретельне відпрацювання процедурно-методичних аспектів дослідження, що забезпечило теоретичне значення, новизну, а відтак практичну цінність роботи в цілому.

Дисертація Н. О. Ребенок справляє враження завершеної наукової роботи, якій притаманні, логічність, методологічна коректність, виваженість оцінок, положень, пропозицій.

Дисертація відповідає науковій спеціальності 19.00.06 – юридична психологія (з юридичних наук); її матеріали достатньо повно висвітлені у п'яти наукових статтях у наукових фахових виданнях та апробовані на п'яти науково-теоретичних і науково-практичних конференціях; апробація результатів дисертації проводилася також на засіданнях кафедри та міжкафедральному семінарі. Результати дослідження впроваджені в практичну діяльність (акт впровадження Національної поліції України від 28 травня 2018 р.; акт впровадження Головного управління Національної поліції України в Київській області від 18 жовтня 2018 р.) та освітній процес Національної академії внутрішніх справ (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2017 р.).

Проблемні положення дисертації, зауваження та побажання:

1) назва р. 1 «Індивідуально-превентивна діяльність дільничного офіцера поліції як юридико-психологічна проблема» вужча, ніж його зміст, оскільки в ньому йдеться не лише про власне психологічні (юридико-психологічні) аспекти превентивної діяльності, але й про правові; до того ж, здобувачем здійснений історико-правовий аналіз проблеми профілактики, причому не тільки у вітчизняному дискурсі, але й у світовому;

2) здобувач двічі звертається до проблематика організаційно-функціональних чинників забезпечення превентивної діяльності ДОП (в рр. 1.1 та 3.1), звертається до досвіду республік, які раніше входили до СРСР (Білорусь, Казахстан, Латвія, Литва, Російська Федерація), надає аргументовану критику чинної «Інструкцією з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» в частині представленості в ній індивідуальної превенції, але – далі не йде. Ми не знайшли в тексті авторського бачення, як повинна регламентуватися та виглядати індивідуально-превентивна робота ДОП;

3) визначаючи зміст та особливості психологічного забезпечення індивідуально-превентивної діяльності (р. 3.2), дисертант оминає увагою напрями та суб'єктів такого забезпечення. Між тим, від узгодженості їх

зусиль значною мірою залежить і кінцевий результат – психологічна підготовленість безпосередніх суб'єктів професійної діяльності;

4) звертає на себе увагу значна кількість психологічних понять, що залучаються автором у процесі проведення психолого-правового аналізу (соціально-психологічна установка, психологічна корекція ставлення і поведінки, психологічний контакт, суспільна психологія). Часто їх розуміння потребує спеціальної психологічної підготовленості читача, але в тексті вони надаються без відповідних пояснень.

5) у роботі авторка наголошує на «необхідності розроблення єдиної форми експертного висновку психолога та закріплення уніфікованого методичного інструментарію психологічного обстеження» (С. 166). При цьому не зовсім зрозуміло, які методологічні засади в діяльності ДОП повинні бути визначальними: Чи така діяльність – це суто дедуктивна операція прийняття конкретних рішень виходячи із абстрактних положень інструкцій, або ж індуктивна, що залежить від особливостей окремого випадку, особистих рис підоблікового, його ціннісних орієнтацій?

6) Акцентуючи увагу на «важливості вчинення дій дільничним з розв'язання життєвих проблем підоблікових» (С. 136-137), дисертантка, проте не аргументує, про який саме механізм надання допомоги та характер вирішення проблем йде мова.

7) Цікавими є зауваження дисертантки щодо проблеми «превалювання формально-виконавського, карального елементів над виховним у діяльності дільничного офіцера поліції» (С. 170). З точки зору теоретичної рефлексії визначене положення є безперечним: одним із дієвих засобів, які стримують подальше вчинення правопорушень повинна бути не жорстокість, а превентивність. Каральний елемент виражає причинно-наслідковий, необхідний зв'язок умов, виду і міри (змісту) покарання, має значення при визначенні балансу між скоєним правопорушенням та відповідними йому негативними правовими наслідками. Однак в умовах бюрократичної рутинності, складність практичної реалізації виховної складової в діяльності

ДОП може сприяти масовому приховуванню правопорушень від реєстрації, фальсифікації доказів з метою показати видимість належного виконання завдань, передбачених посадовими інструкціями та законодавством.

В цілому дисертація Н. О. Ребенок «Функціонально-правові та психологічні засади індивідуально-превентивної діяльності дільничного офіцера поліції» за формою і змістом відповідає вимогам ДАК України до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія.

Завідувач кафедри юридичної психології

Чернівецького національного

Університету ім. Юрія Федьковича

доктор юридичних наук, доцент

О.К.Черновський

